



השופר והצום

סמלים משותפים בחגי תשרי

מבוא



במערך שיעורים זה נציע לפתוח את השנה החדשה בהעמקת ההיכרות עם השופר ועם הצום, סמלים מרכזיים בתרבות היהודית. ראש השנה ויום הכיפורים הם מועדים עתירים בסמלים ובסמליות. כוחם של סמלים מצוי בנגישות שלהם: הם מוכרים, זמינים, ומייצרים שפה אחידה ומכנה משותף. מנהגים בעלי משמעות סמלית הם אמצעי חושי לביטוי רעיונות החג. כך בחגי תשרי, לדוגמה, נציין התחלה חדשה באמצעות: מתיקות הדבש, קול השופר, או הצום והרכיבה על אופניים. החוויה החושית תורמת לכך שהחג ייחקק בזיכרון, בפעולה ובמעשה לצד הזיכרון הרעיוני המופשט.

השופר – שיעורים לראש השנה

מדובר בכלי שיכול לשמש לחגיגה כמו לצרה, לשמחה כמו לפחד, והמורכבות הזאת הופכת את השופר מתאים במיוחד לראש השנה. הרי במהלך הדורות נעשה ראש השנה מועד שהוא גם יום חג וגם יום דין, שיש בו גם שמחה וגם חרדה... מורכבות זו משתקפת יפה גם בהיבטים השונים של מצות היום, השופר: מלחמה וחגיגה, אזהרה ושמחה.

ישי רוזן-צבי, ההיסטוריה הסודית של חגי ישראל, עמ' 33-35

בשיעור הראשון נלמד על סמליות השופר. לפי מסורת ישראל, השופר המוכר בתור סמל לראש השנה, משמש תזכורת לעקידת יצחק (משנה, מסכת ראש השנה: "למה תוקעים בשופר של איל? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם את עצמכם לפני"). במסגרת השיעור נכיר משמעויות נוספות שניתנו לשופר עם הזמן. בנוסף, נבחן את תפקיד השופר בתור כלי של מלחמה ושל שלום; נכיר את החומרים שהוא עשוי מהם ואת משמעותם הסמלית; ונלמד על המקום שיש לו בתור סמל לחירות ולתקומה. בשיעור השני נלמד על קול השופר; על חשיבות הקשב והשמיעה; ועל תפקידי הקול והדממה עבור קהילה וחברה המתכנסות יחד. כמו כן, נבחן את 'שמיעת קול השופר' והמשמעות של קולות שונים או היעדרם בהוויה היהודית-ישראלית.

הצום – שיעורים ליום הכיפורים

בשיעור הראשון נלמד על הסמליות שבצום: תפיסת הצום כאמצעי מעורר מחשבה המעודד את הצמות והצמים להתבונן בחברה הקרובה והרחבה ולפעול לתיקון העוולות והקלקולים שבה. במסגרת השיעור השני נבחן את רעיון העינוי וההימנעות כמנהג שעיקרו ויתור או היעדר. נשאל מה חשוב ומרכזי בחיינו, ומדוע נדרש מנהג ציבורי משותף ליום הכיפורים. כמו כן, נבחן אפשרויות לציון יום הכיפורים במגוון פעולות סמליות נוספות.

השופר והצום מסמלים קריאה לשינוי. השיעורים נועדו ללימוד מעמיק של סמלים מוכרים מזווית חדשה וקשובה המאפשרת לבחון את המציאות האישית ואת תמונת המצב החברתית מתוך אמונה שבשנה החדשה נרצה, ואף נוכל, לשנות ולתקן.

דגש למורה: מומלץ להקדיש את הימים החל מראש השנה עד לאחר יום הכיפורים לטובת הפעילות החברתית המוצעת בסיום המערך ("מהלכה למעשה").



מטרות המעור

- 1 העמקת ההיכרות עם סמלי החג המרכזיים: השופר והצום
- 2 העמקת החשיבה החברתית ביחס למסורות ולמנהגים
- 3 פיתוח חשיבה ביקורתית באמצעות לימוד מגוון מקורות
- 4 "מהלכה למעשה" – התנסות בלימוד המניע לפעולה חברתית-קהילתית



ציוד דרוש

- אמצעי הקרנה ושמע
- דפי מקורות (נספחים)



מהלך השיעורים



שיעור ראשון: השופר כסמל

א. פתיחה

- 1 נציג את המאזניים, סמל חודש תשרי בגלגל המזלות (נספח א).
 ? **נשאל:** מה מסמלים המאזניים? (צדק, איזון, מידה ומשקל); מדוע, לדעתכם/ן, המאזניים הם סמל לחודש תשרי?

נסביר: המאזניים מסמלים את רעיון המשפט: משפט במובן של חשבון הנפש האישי, או התפיסה המסורתית של ראש השנה כמעמד של משפט. יש האומרים שהמאזניים מסמלים את בריאת העולם, שלפי המסורת, התרחשה בתשרי, שכן בתהליך הבריאה הכול נעשה במידה ובאיזון.

- 2 נחלק את דף מקורות (נספח ב) ונשמיע את השירים ברקע: [שיר תשרי](#) [חגי תשרי](#)

ננחה לקרוא את השירים ולענות על השאלות.

נבקש מהתלמידים להציע הסבר להיות המאזניים סמל לחודש תשרי לפי אחד השירים.

נסביר: הימים הנוראים עשירים בסמלים כגון השופר, תפוח בדבש והצבע הלבן. הסמלים מסייעים בהבנת משמעויות החג ובהזדהות איתם, ועוזרים לנו להתכנס סביב ערכים משותפים.



ב. למידה בחברותא



העוקד, הנעקד והמזבח

3 נשמיע את הפיוט 'עת שערי רצון'

נשאל: למי מוכר הפיוט? מתי נהוג לשיר אותו?

נסביר: 'עת שערי רצון' הוא פיוט מרכזי בתפילות ראש השנה, בעיקר בקרב עדות המזרח. קהילות מסורתיות שרות את הפיוט לפני תקיעת השופר. במסורת היהודית יש לשופר משמעויות רבות, וביניהן היותו תזכורת לעקידת יצחק. נזכיר בקצרה את סיפור העקידה מספר בראשית (כ"ב, א-יט), ונדגיש כי בסוף הסיפור אברהם צוה שלא להקריב את בנו, ושהאיל הוקרב במקומו. העקידה הפכה לסמל המופיע בתפילה, בפיוט, בספרות ובאומנות העברית כמו גם הכללית.

4 נחלק את התלמידים לחברותות, ונחלק את דף המקורות (נספח ג'1). נסביר שהלימוד עוסק בהיות השופר סמל בעל משמעויות שונות בתרבות היהודית-ישראלית ככלל, ובמסורות ראש השנה בפרט. ננחה את התלמידים לקרוא את המקורות ולענות על השאלות ביחד.

5 לסיכום, נתכנס במליאה ונשאל:

לפני קום המדינה הוצע להפוך את השופר לסמל המדינה. מה דעתכם/ על הרעיון? הציעו טיעון בעד ההצעה וטיעון כנגדה.

מנו שלושה רעיונות או ערכים משמעותיים שהשופר מסמל. מדוע מודגשים ערכים אלה דווקא בראש השנה?

שאלות

שיעור שני: "לְשִׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר" - על קול השופר ומשמעותו

א. פתיחה

1 נשאל:

כמה מכם/ ראו או שמעו שופר? כמה מכם/ ניסו לתקוע בשופר?
 אילו קולות חיצוניים המוכרים לנו, מעוררים אותנו לפעול מיד עם שמיעתם? לדוגמה: צליל סירנות אמבולנס, משטרה או מכבי אש; אזעקות; צפירת דומיה; צליל משרוקית של מאמנת, של מציל או של שוטרת; צלצול ההפסקה בבית הספר; מחיאות כפיים; תיפוף בהנפת הדגל. אפשר לקיים תחרות כגון: מי שמציע/ה יותר קולות שכאלה בדקה קצובה - מנצח/ת.
 בחרו קול אחד או שניים, וחישבו כיצד הוא גורם לכם/ להרגיש בעת שמיעתו. מה מבין הקולות הללו מזכיר את קול השופר?
 האם גם קול בכי מעורר לפעולה? או קול אדם הפוצח בשיר במרחב הציבורי?

שאלות לדיון

תקיעה, שברים ותרועה

2 נכיר את הקולות השונים של השופר:

נשאל:

למה דומים קולות השופר? מדוע כדאי להשמיע מגוון קולות ולא רק קול בודד?
 על פי המסורת מצווה לשמוע את קול השופר. האם ניתן לחייב אדם לשמוע? מתי חשוב להתאמץ ולשמוע? האם שמיעה היא מעשה אישי או מעשה קהילתי?

שאלות

ב. למידה בחברותא



3 נחלק את התלמידים לחברותות, ונחלק את דף המקורות (נספח ג'2). ננחה את התלמידים לקרוא את המקורות ולענות על השאלות ביחד.

4 לסיכום, נתכנס במליאה ונשאל:

שתפו בפרט חדש שלמדתם/ או בשאלה שהתעוררה על השופר או על קול השופר בעקבות הלימוד בחברותא.

מהי תחושתכם/ בזמן צפירה או דקת דומיה? במה קול השופר מזכיר את המעמדים הללו?
 כיצד תגיבו אם תעלה הצעה לבטל את מנהג התקיעה בשופר? שערך מה יכולים להיות הנימוקים לביטול המנהג; מה דעתכם/ על נימוקים אלו?

שאלות



שיעור ראשון: "הלוא זה צום אֶבְחָרְהוּ" - משמעות חברתית לצום יום הכיפורים

א. פתיחה

1 נשאל:

- אילו מנהגים של יום הכיפורים מוכרים לכם? (בגדים לבנים, אופניים, ביקור בבית-כנסת, צום...)
- מה משמעות כל מנהג?
- נסביר את עיקרי צום יום הכיפורים, ונוסיף שלפי מחקרים, יותר ממחצית האוכלוסייה היהודית בישראל צמה ביום הכיפורים.
- למה לצום? מה הערך בצום?
- האם יש ערך בכך שהצום מתקיים באופן משותף ובזמן מוסכם? מהו?
- מקובל להתייחס אל הצום כאל מעשה גופני שמטרתו לסייע לאדם להתכוון ולהתמקד בעולמו הפנימי-רוחני. איזו משמעות חברתית מצויה בהתנסות ביממה של רעב או של חוסר? מדוע חשובה ההתנסות הגופנית והחושית?

שאלות לדיון

ב. למידה בחברותא

- נסביר: מטרת לימוד המקורות להעמיק את ההיכרות עם המשמעויות החברתיות של יום הכיפורים, ולעורר חשיבה: באילו אופנים יכול אדם להפוך את יום הכיפורים לבעל משמעות עבור עצמו הן בתור יחיד, הן בתור חלק מקהילה או חברה מורכבת?
- נחלק את התלמידים לחברותות, ונחלק את דף המקורות (נספח ד'1). ננחה את התלמידים לקרוא את המקורות ולענות על השאלות ביחד.

3 נתכנס במליאה, ונשאל:

- יום הכיפורים הוא קריאה לשינוי ולתיקון. לפי המקורות, מה חשוב לתקן?
- מה מדברי הביקורת של הנביא ישעיהו רלוונטי גם בישראל של המאה ה-21?

שאלות



שיעור שני: "וְעֵינֵיכֶם אֶת-נַפְשֵׁיכֶם" - צום או יום ללא...?

א. פתיחה

1 נשאל:

- ממה יהיה לכם/ן קשה להימנע בכלל וביום הכיפורים בפרט?
האם חשוב לדעת להסתדר גם ללא הרגל זה?
מהם הלקחים שתוכלו ללמוד אם תצליחו להתגבר על ההרגל הזה? איזו משמעות או ערך יכולים להיות לויתור שכזה?

שאלות

נסביר: המסורת פירשה את הביטוי "וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם" כמשקף פעולות של הימנעות מהנאה גופנית (כמו הימנעות ממזון בזמן צום). דף המקורות בוחן אפשרויות שונות לציון יום הכיפורים באמצעות הימנעות מהרגלים מסוגים שונים.

ב. למידה בחברותא

- 2 נחלק את התלמידים לחברותות, ונחלק את דף המקורות (נספח ד'2). ננחה את התלמידים לקרוא את המקורות ולענות על השאלות ביחד.

3 נתכנס במליאה, ונשאל:

- מה המשמעות של צום ביום הכיפורים?
איזה מנהג נוסף ניתן לאמץ או להציע כמנהג מרכזי ביום הכיפורים? מדוע?



מהלכה למעשה - קריאה והזמנה לתיקון

1 נקריא פסקה מדברי אריאל פיקאר:

היכולת לשנות ולהשתנות כיסוד מצוות התשובה

מטרת התעניית [הצום] והתפילה היא לעורר אותנו מן האדישות. כך כותב הרמב"ם: " ... אם לא יזעקו ולא יריעו ולא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריית [אם אנשים לא יזעקו ויתריעו כנגד עוול ואירועים קשים, אלא יקבלו את המצב מבלי להתקומם]. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להידבק [לדבוק, להתמיד] במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות [לכל צרה יתווספו עוד צרות]" (רמב"ם, הלכות תעניות פרק א, הלכות א-ב).

האדישות היא אכזריות, היא מצדיקה את העוול ומונעת את השינוי. בהמשך מסביר הרמב"ם כיצד עשויה התענית לשנות את המצב... התענית וההתכנסות הציבורית לתפילה מכוננות אווירה והתארגנות ציבורית המובילות לשינוי. זהו גם תפקידו של השופר - לעורר את האדם ואת החברה מן האדישות הפושֶה בה, בדומה לתפקיד צפירה או אזעקה.

(אריאל פיקאר, בלוג "על דעת הקהל", מכון הרטמן, 2019)

2 נשאל:

- מה הסכנה באדישות? מדוע חשוב לא לקבל את הדברים כפי שהם? ?
- לפי פיקאר, מה הקשר בין צום או שופר לבין הנכונות לשנות ולהשתנות? מה דעתכם/ן? ?

3 הנחיה לתלמידים: התבוננו בסביבה הקרובה: בכיתה, בבית הספר או באזור מגוריכם/ן. חישבו: מה דורש תיקון ושינוי? מי האנשים שאת קולם ואת מצוקתם איננו שומעים? חישבו על ילדים חדשים בשכבה, על אלה המתביישים לבקש או להציע עזרה; התבוננו בעובדי/ות בית הספר - האם נוהגים כלפיהם/ן בהגינות ובכבוד? האם יש בקרבת בית הספר קשישים בודדים?

הקדישו קיר בבית הספר לקריאה לתיקון ולשינוי

- בחרו תחום שחשוב לחולל בו שינוי. כתבו במשפט אחד את הבעיה, והציעו הצעה לתיקון. הוסיפו ציור או תמונה.
- חישבו: איפה בסביבתכם/ן הקרובה נכון לעורר מודעות לבעיה ולקרוא לתיקון.
- מצאו אדם/מוסד היכול לסייע בתיקון, שלחו לו את ההזמנה או פרסמו אותה בעיתון בית הספר, במקומון, ברשת חברתית, בעירייה.

משימה



פסיפס מבית הכנסת בבית אלפא
רצפת הפסיפס התגלתה בשנת 1928 ליד בית אלפא בעמק יזרעאל. סימני המזלות עם שמותיהם בעברית מופיעים מסביב למרכזה השמש. בארבע הפינות של גלגל המזלות מצוינות ארבע תקופות (עונות) השנה: תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן ותקופת תמוז.



שירי תשרי



חגי תשרי

מילים: דודו ברק, לחן: טוני אנטונל הלפמן

שוב מופיעים חגי תשרי,
מעל עגון לבן:
גר הנשמה וקול נדרי,
הדבש והתפוח.
תקיעה, תרועה, שלושה שבירים,
בתוך שופר קטן
נדף הלוח הנשא ברוח.
ראש וראשון - ראש השנה,
בניחוחות תינוק,
בכנף טלית לבנה,
חובק עצמו נוח.
ואחריו, יום פפורים,
דומע ועמק,
נועל את שעריו בכל הכוח.

חגי תשרי,
חגי תשרי,
הכל לפני,
חגי תשרי,
חגי תשרי,
מול יום הדין
וקל כולני.
...

- ❓ ראש השנה מתואר באמצעות דימוי התינוק והטלית הלבנה.
- ❓ מה מסמל ראש השנה לפי דימויים אלה?
- ❓ מה משמעות ראש השנה לפי השיר?
- ❓ מדוע נבחר דימוי השער הנעול?

שיר תשרי

מילים: רחל שפירא, לחן: דני עמיהוד

השמים משתפלים
לעגי החקלאים.
השכנים מתכוננים
לזמרים הנוראים.
מישהו חושב עליד
ורושם את מעשיו.
בוא הפיתה במהרה
עם הרוח הקריה.
מנדרינות מבשילות
פפריס במועדו.
המורות משתפלות
והולכות לישן מקדם.
פבר פאריס הפיתות
מתצטצות בחלף.
מה יקרה ומה יחלף
שאלים הפיתות
כשלארץ כביש החוף
מתצטצות החלבים.
מה בעתונת הערב
מבשרת הפיתות.
בוא הפיתה במהרה
עם הרוח הקריה.

- ❓ לפי השיר, אילו שינויים מאפיינים את חודש תשרי? מהם השינויים בטבע ובחץ, ומהם השינויים בהגשה הפנימית?
- ❓ "מישהו חושב עליך ורושם את מעשיו": באיזה אופן מתארת שורה זו את חודש תשרי?
- ❓ אילו רמזים לראש השנה או ליום הכיפורים אפשר למצוא בשיר?

שאלות סיכום

- ❓ מה ההבדל בין הדימויים בשני השירים? מה משמעות חודש תשרי בכל שיר?
- ❓ השירים מתארים שינויים חיצוניים הוזמזים על שינויים פנימיים המתחוללים באדם. מה באווירת תשרי והימים הנוראים מורגש או נראה לעיניך? באיזה אופן השוניים והמעברים משפיעים על מצב הרוח ועל ההתנהגות שלכם/ן ושל הקרובים לכם/ן? חישבו על הסתיו, על הטבע, ועל האווירה במשפחה או בבית הספר.



השופר כסמל

יכוח הקרן ויכוח השופר | הרב ד"ר רונן לוביץ

אנו תוקעים דווקא בשופר ולא בקרן. הקרן היא אחת מארבעת אבות הנגיף והמאפיין שלה הוא כוונה [תוקפנית] להזיק... השופר הוא קרן שהוציאו ממנה את החלל הפנימי, ובכך היא הופכת מכלי חזק שמשתמשים בו להכאה ולניגוח בכוח, לכלי המפיק קולות באמצעות החדרת אוויר... תיקון עולם שעם ישראל מייחל ומתפלל לו בראש השנה הוא כזה המתבצע באמצעות הקול... השאיפה היהודית העמוקה שבאה לידי ביטוי בתפילות ראש השנה, היא לקרוא בקול גדול ולהביא לשינוי בעולם בקול הרוח ולא בכוח החרב.

- מדוע השופר, ולא הקרן, הוא הכלי המתאים לראש השנה? מה מפעיל את השופר? מדוע יש בכך משמעות?
- השאיפה היא להביא שינוי בעולם "בקול הרוח" - מה הכוונה בביטוי זה? איזה שינוי שואפים לחול באמצעותו?



באדיבות אנף דוברות והסברה, עיריית נתניה

פסל השופר הגדול בעולם הוקם במלאת 75 שנה להצבעת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947. הפסל מעוט בדגלי המדינות שהצביעו בעד תקומתה של ישראל, ובשל גודלו הוא נראה למרחוק גם לנוהגים בכביש החוף.

צורת השופר - יציאה מן המיצר

מבנה השופר הוא צר בפנייתו ומתרחב לקראת פתחו; מן הפתח הצר מתבצעת הנשיפה והקול היוצא מקצהו הרחב, מהדהד בעוצמה במרחב. הקול הפשוט והראשוני בוקע מעומקי לבו של האדם ומהדהד בעוצמה, כמו עונה לאותו קול ראשוני. לעיתים, עצם הזעקה וקריאת הקול ממעמקי הלב - היא היא תחילתו של התיקון.

(מתוך ילקוט ראש השנה, מכון שיטים)

- ספרו על מקרה אישי או חברתי שנחשפתם/אליו, שיש בו דוגמה ליציאה ממצר (מצב מלחיץ, קשה) למרחב פתוח ומאפשר.
- באיזה אופן תחילת שנה חדשה היא יציאה ממצר למרחב?
- מה מייחד, לפי המקור, את קול השופר?
- כיצד השמעת קול יכולה להוות תיקון? תיקון למה?

שופר החירות

תַקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵירוֹתֵנוּ
וְשָׂא נֶס לְמִצְרַיִם גְּלוּיֹתֵינוּ
וְקַבְּלֵנוּ יַחַד מֵאֲרָבַע פְּנוּתֵי הָאָרֶץ.

(מתוך התפילה)

שאלת סיכום
מדוע השופר מסמל חירות? הציעו רעיון על בסיס המקורות שנלמדו, או רעיון מקורי משלכם/ן.



"לְשִׁמוּעַ קוֹל שׁוֹפָר" - על קול השופר ומשמעותו

בתפילות לימים שקטים יותר | מיכל אורבך

יש מדינות שבהן ירי טקסי נחשב למתן כבוד. בישראל בוטלו 21 מטחי הכבוד שהיה נהוג להשמיע בביקורים רשמיים של מנהיגי מדינות, כדי למנוע תבהלה בקרב הקהל עקב ריבוי פיגועי הטרור... רוצים להביע ממלכתיות? אפשר להוסיף לטקס את שירת ההמנון. אל תנקבו את דממת הפרידה באש חיה.

עמנו אינו שוחר מלחמה אלא שואף לשלום. אצלנו אין יריות להבעת שמחה, וראוי שגם לא יהיו יריות להבעת אבל, שמפלחות את הלב בכאב: "וקול דממה דקה יישמע". זווקא השקט הוא שנחשב למרום ביותר ביהדות - זה המגיע לאחר כל הצלילים... השמעת היריות ממלאת כנראה צורך להביע את השבר הנורא, להיפרד מהחלל [ההרוג/ה] בקול. בתרבויות אחדות מקובל להביא נשים מקוננות שזו מומחיותן, לעורר את הקהל להביע את כאבו בבכי.

אם מחפשים במקורותינו, אז למעשה עוד משנים קדמוניות קיים האמצעי היהודי הווקאלי [קולי] והערכי להבעת שבר ותפילה - קול השופר. הוא איתנו עוד ממעמד הר סיני הנשגב, ובו נהגו אבותינו לתקוע ביציאה לקרב. גם הוא, אומנם, חודר ללב - בימים הנוראים מכל סוג - אך יש בו תפילה ובקשת רחמים עלינו ועל העולם כולו.

מוזין פנימה לנשים, גיליון חשוון תשפ"ד, 16.10.23

- מה ההבדל בין השמעת קול השופר לבין שירת ההמנון? במה הם דומים?
- איזה צליל מבטא כאב באופן מדויק יותר, לדעתכם?: קול או דממה?
- מה ניתן ללמוד מכך שהשופר משמש הן לצורך קריאה למלחמה, הן ביטוי של רחמים ושל שלום?

יכוח הקרין ויכוח השופר | הרב ד"ר רוני לוביץ

המצווה היא לשמוע את קול השופר, כדברי הרמב"ם: "המצווה המחויבת אינה התקיעה, אלא שמיעת התקיעה", ולכן מברכים "לשמוע קול שופר" ולא "על תקיעת שופר" (ש"ת הרמב"ם, סימן קמ"ב). בשביל לתקוע צריך להשתמש במעט כוח. בשביל לשמוע צריך רק לחדד חושים, להאזין ולהקשיב. השמיעה היא כלי חשוב מאין כמוהו במאמץ להפוך את עולמנו המסוכסך לעולם של שלום.

- לוביץ עוסק בהקשבה לקול השופר. באילו תחומי חיים אחרים חשוב יותר לשמוע ולהקשיב מאשר להשתמש בחושים האחרים?
- מדוע יכולת השמיעה וההקשבה היא כלי חשוב להשגת שלום?
- מדוע חשובה במיוחד ההקשבה בראש השנה?

לראש השנה | יצחק קצנלסון

הֶלְקֵתִי בַּבֶּקֶר
אֶל בֵּית הַתַּפְּלָה
שֶׁם הַתַּפְּלָלִית עִם אָבִי
אָבִי הוּא מֵאָא
תַּפְּלָתוֹ בְּמַחְזוֹר
אָנִי הַתַּפְּלָלִית מִלְבָּבִי...

שְׁמַעְתִּי קוֹל שׁוֹפָר
גַּם תַּקְעָה גַּם שְׁבָרִים
גַּם תַּרְעָה הַקְּשֵׁבִי הַקְּשֵׁבִי
מָה אֶהֱבָה לְתַקְעָה
גַּם שְׁבָרִים מָה אֶהֱבָה
אֲדָ תַרְעָה עוֹד יוֹתֵר אֶהֱבֵתִי

- מהו יחס הדובר בשיר לתפילה בראש השנה? כיצד יחס זה שונה מיחס אביו לתפילה זו?
- מה ההבדל בין "שמעתי קול שופר" לבין "הקשבתי הקשבתי"? (חישבו על לשון הציוני: "לשמוע קול שופר")
- על פי המסורת, קולות השופר נועדו לדמות קולות של בני. איזה רגש אמור להתעורר בשי ששומע את קול הבכי שוב ושוב במהלך ראש השנה?
- הדובר מזכיר את הקולות השונים של השופר. מה ההבדל ביניהם? מדוע חשוב לו להדגיש שהוא מקשיב לכל אחד מן הקולות?



"הלוֹא זֶה צוֹם אֲבֻחְרָהוּ" - משמעות חברתית לצום ביום הכיפורים

ישעיהו נ"ח, ג-ז | אורי הייטנר

האל שולח את ישעיהו לומר כי אופן התנהגות העם מבטלת את משמעות התענית, והוא מסביר מה ייחשב הצום המובחר:
 "הלוֹא זֶה צוֹם אֲבֻחְרָהוּ! ...
 הלוֹא פָּרַס לָרֵעַב לַחֲמֶיךָ וְנִעַנְיָיִם מְרוּדִים בְּיַתְּ בֵּית [יש לפרוס לחם למי שרעב, לקרב את העניים ולתת להם בית]

כִּי תִרְאֶה עֶרֶם וְנִסְיָתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם [כשרואים את מי שאין לו - אסור להתעלם ממנו]."
 הקשב היטב, מה אלוהים דורש? הוא דורש אחריות חברתית. הוא דורש צדק חברתי. הוא דורש סולידריות [אחוהו], ערבות הדדית]. הוא דורש לפעול למען החלשים בחברה, לחלץ אותם ממצבם, להילחם בעוני ולסבל ולקדם את ערכי השוויון והצדק. הוא דורש ממך לוותר על משלך כדי שיהיה לאחרים. העובדה שאת/ה עשיר/ה, שיש לך לחם, מחייבת אותך לתת משלך לעני, לפרוש לו מלחמך, מכספך ומרכושך. דאגי/י לכך שלא יהיה אדם רעב. דאגי/י לכך שלא יהיה אדם חסר בית. פעל/י לכך שהחברה תבטיח דיוק הוגן לכול. שלא יהיה מחסור ושאנשים לא יהיו ערומים, כלומר, חסרי כל. הרי הם האחים שלך, הם עצמך ובשרך. אין לך זכות להתעלם מהם.

(בהשראת הבלוג של אורי הייטנר)



התמונה באדיבות זאב ברקון

- ❓ "למה צמנו ולא ראית" - מה משמעות הצום עבור השואלים? מדוע הצום שלהם אינו רצוי?
- ❓ הצום המועדף, לפי דברי הנביא ישעיהו, כרוך בהתנהגות חברתית-מוסרית. מי הם החלשים שיש לדאוג להם לפי הפסוקים? מדוע, לפי הפסוקים, יש לנו אחריות לאחר? מה דעתכם/ן?
- ❓ באיזה אופן דאגה לחלש, אחריות וערבות הדדית קשורות לצום?

- ❓ מה מסמלת יד קפוצה? מדוע היא מסמלת צום פסול?
- ❓ קראו את תיאור ההתנהגות החיובית המבטאת את הצום הראוי (לפי ישעיהו נ"ח, ולפי דבריו של אורי הייטנר). שימו לב לפעולות ולערכים המוזכרים: לפרוס לחם לרעב, לכסות את העני, נתינה, שותפות וערבות. איך ניתן לבטא את הפעולה החיובית באמצעות תמונה של כף יד? בחרו פסוק או ביטוי, והתאימו לו צילום או ציור.

מה אתה אוכל בסוף הצום? | הרב ד"ר יואל בן נון

הרעיון היסודי של הצום הוא השוויון הבסיסי בין בני האדם: כולם נבראו "בְּצֶלֶם אֱלֹהִים". כשמִתְעַנִּים, כולם רעבים. כשמִצְמִים, הפערים נדחקים הצידה. לעומת זאת, כשחלק אוכלים כסעודות שלמה המלך [ארוחה דשנה ומפוארת], וחלק אוכלים פֶּת חֲרֵבָה [לחם יבש], התחרות החברתית-כלכלית משתוללת, הפערים שוברים שיאים, ויחד אִתְּם רמיסת החלשים והדלים... נקודת מבחן קריטית היא בשאלה: מה יאכלו המסכנים בסוף הצום - האם העניו פשוט יימשך עוד ועוד?

אם עבור החזקים והעשירים הצום נמשך יום אחד טְקִסִּי, ועבור האביונים הוא אורח חיים קבוע - ה' לא יקבל את הצום, ולא את התפילות, הנענועים וטקסי הווידוי.

(מתוך אתר 929)

- ❓ כיצד מבטא צום את ערך השוויון?
- ❓ מה חוויית הצום מלמדת את הצמים גם בימים שלאחר סיום הצום?
- ❓ האם, לדעתכם/ן, חוויה של רעב ושל מחסור למשך מספר שעות יכולה לעורר הדהות או רצון לפעול למען האחר? איזו פעולה נוספת יכולה לעורר לפעולה חברתית?

שאלת סיכום

- ❓ מה היתרון של יום קבוע מראש שבו צמים חלקים נרחבים בחברה? מה החיסרון בציון יום הכיפורים בדרך זו?



צום מהרשתות החברתיות | ג'ול'י תמפסון

מכורה למכת המרץ שהאינסטגרם מספק, אני מוצאת את עצמי בודקת את האפליקציות שלי בלי לשים לב אפילו. הנחתי את הטלפון שלי, רק כדי להרים אותו מחדש תוך 17 שניות, ואז לגלול בלי מחשבה, לפני שהבנתי מה בדיוק עשיתי וזרקתי את הטלפון שלי בגועל. איזו דרך טובה יותר להתחבר לעצמך ולהרהר בשנה האחרונה, מאשר להסיר את המכשיר שאולי מהווה שער, אבל הוא גם אחד המחסומים הגדולים ביותר בחיבור לעולם החברתי שאת שייכת אליו?

התנתקו, כבו ותנו לעצמכם לשקוע בשנה האחרונה ללא סיוע של ה'פידי' שלכם/ן.

מה השתבש? איפה יכולתי לעשות טוב יותר? התשובות עשויות להיות קשות, אבל הן בהחלט לא יימצאו מאחורי המסכים שלכם.

(בהשראת מאמר מאתר GatherDC)

- ❓ לדברי הכותבת, חיבור לרשתות החברתיות הוא גם שער וגם מחסום לעולם. מה החיבור מאפשר? מה החיבור מונע?
- ❓ מדוע, לדעת הכותבת, חשוב להתנתק מרשתות חברתיות דווקא ביום הכיפורים? מה דעתכם/ן?
- ❓ מה מאתגר יותר: צום מאוכל או צום מרשתות חברתיות? האם הייתם/ן יכולים/ות לעשות צום כזה? מה דעתכם/ן על ציון יום הכיפורים בדרך זו?

"ועניתם את נפשתיכם" - צום או יום ללא...?

ביום הכיפורים לא אצום, כי אינני מרגישה צורך כזה. הערך היחיד שבצום, לדעתי - הבעת הסולידריות [אחוזה, הזהדות] של כל היהודים בכל תפוצות העולם. אני מרגישה שיש לי זרכים אחרות להדגיש את השתייכותי ליהדות ואוותר על דרך זו שאינה קרובה לי. אבל על תוכן היום אשמור, אבדוק את מעשיי, אתוודה: חטאתי באדישות, בחוסר עשייה, במילים ריקות ללא מעשה, בבזבז זמן וכוחות, בחוסר התחשבות עם הזולת. בקלות-דעת, בחוסר אחריות. אבל דבר אחד נזקף לזכותי: חיפשתי תמיד את הדרך הישרה. השתדלתי ללכת בה והכרתי שזוהי הדרך היחידה שמן הראוי ללכת בה, לא לשם ההצלחה, אולי, כי אם לשם הביטחון הפנימי. רבים לועגים לי וקוראים לי 'אידיאליסטית', ואומרים שאשתנה בצאתי לחיים. נראה. אבל לי נדמה שלא אשתנה בגישתי לדברים ולא באמונתי למצוא את הטעם שבדברים.



חנה סנש (1921-1944)
לוחמת ומשוררת יהודייה
ילידת הונגריה. עלתה לארץ
בשנת 1939, והצטרפה לגרעין
ההקמה של קיבוץ "שדות ים".
בשנת 1943, תקופת מלחמת
העולם השנייה, התנדבה סנש
לצבא הבריטי, ויצאה לצנח
מאחורי קווי האויב באירופה
הכבושה. סנש נתפסה כאשר
חצתה את הגבול ההונגריה
לאחר הצניחה, והוצאה להורג
כשהיא בת 23 בלבד.

(מיומנה של חנה סנש, ערב יום הכיפורים, 30.9.1941)

- ❓ לדברי סנש, הערך היחיד של צום ביום הכיפורים הוא השתתפות במנהג משותף לכל היהודים בכל הקהילות היהודיות בעולם. מה דעתכם/ן?
- ❓ לדבריה, היא שומרת על תוכן יום הכיפורים בכך שהיא בודקת את מעשיה ומתוודה. מה המשמעות של יום הכיפורים עבורה? מדוע חשוב לה לבדוק ולהתוודות דווקא ביום זה?
- ❓ מה היא בוחרת לשנות בעקבות יום הכיפורים? מה היא בוחרת שלא לשנות?
- ❓ באיזה אופן יום הכיפורים שנסה מציעה, נחשב לדעתכם/ן יום תענית?



תענית דיבור | בהשראת דברים של אמונה ברוורמן

השנה ניסיתי משהו חדש ביום הכיפורים. בחרתי לא לדבר במהלך יום הכיפורים (חוץ מדיבורים הקשורים לתפילה או ללימוד)... תענית דיבור תמיד מלמדת משהו. זהו שיעור אמיתי בענווה... כשאני לא מגיבה, אני בעצם לומדת משהו - עובדות וגם מידע על הדובר/ת. למעשה, אני יכולה להעמיק חברויות על ידי הבחירה שלי לשתוק. יתרון נוסף הוא שכאשר לא אומרים שום דבר, אין חשש לרכילות ולשון הרע...

אנחנו יכולים ללמוד שימוש מושכל יותר במילים. אנחנו לומדים לחשוב לפני שאנחנו מדברים, לבחון את מילותינו: מה מיותר? מה עלול להיות מרושע או פוגעני או פשוט לא נכון? אנחנו לומדים מעט שליטה עצמית: אולי בפעם הבאה לא אפריע? אולי בפעם הבאה אקשיב יותר בתשומת לב? אולי בפעם הבאה אתן למישהו אחר לנהל את השיחה ופשוט אשב ליהנות? אם אאמץ רק אחד מהלקחים הללו, היה שווה. אני בהחלט מקווה שכן, אבל גם אם לא, לפחות היה לי יום אחד שבו אני יכולה להיות בטוחה שלא ניצלתי לרעה את מתנת כוח הדיבור.

(בהשראת מאמר על יום של תענית, אתר/ aish.com/my_day_of_silence)

- ? מה הופך את כוח הדיבור למתנה? מתי כוח הדיבור עלול להפריע?
- ? מה למדה ברוורמן מהבחירה לא לדבר במשך יומה?
- ? מה דעתכם/ן על הבחירה לקיים תענית דיבור כדי לציין את יום הכיפורים? האם המנהג מתאים לרוח כיום?

שאלת סיכום

? המקורות מציעים היבטים שונים לצום, לוויתור ולהימנעות כחלק מציון יום הכיפורים. מהו הערך בהימנעות למספר שעות מהרגל קבוע?

צום צרכני | דניאל מינשורי

יום כיפור מהווה הזדמנות להעביר זמן איכות עם העיר עצמה. ביום כיפור אין צורך לנסוע מחוץ לעיר כדי ליהנות מקצת שקט ושלווה. לתושבים ניתנת הזדמנות ייחודית לבחון את הנוף העירוני מתוך רוגע היצוני ופנימי. כשאתה יכול לשמוע את ציוצי הציפורים ואת נשימותיך שלך, מתגלית עיר אנושית וידידותית יותר.

ביום כיפור הישראלי פוסקים לחלוטין הסחר והמסחר, והדחף לקנות ולמכור מושבת. יום כיפור הוא 'צום צרכני' מוחלט - תרבות הצריכה פוסקת מלהכתיב את סדר היום. להבדיל מימים כתיקונים, הבילוי בחוצות אינו מבוסס על רכישה, ואינטרסים כלכליים אינם קובעים בו את הטון ואת הכללים. ביום כיפור מתנהגות הבריות כתושבים ולא כצרכנים. בכך, יום כיפור הוא מעין 'יום ללא קניות', אירוע המתקיים במדינות רבות (וגם בישראל) כמחאה כנגד בולמוס [דחף, רצון לא נשלט] הצרכנות.

(מתוך אתר "אקולוגיה וסביבה - כתבעת למדע ולמדיניות הסביבה")

- ? מה מאפיין, לפי המאמר, את העיר האנושית יותר? מדוע צרכנות ומסחר הופכים את העיר למקום פחות ידידותי ופחות אנושי?
- ? מה ההבדל בין התנהלות לצרכנים לבין התנהגות ליתושבים?
- ? "מחאה נגד בולמוס הצרכנות" - מה פסול בבולמוס צרכנות? איך יכול יום ללא צרכנות להיות סוג של צום או תענית?